

A földtudományok koronázatlan királya

175 éve született id. Lóczy Lajos, a földtudományok egyik legnagyobb alakja – nem csak hazánkban. Pályafutásának egyes állomásait itt, e cikksorozatban is bemutattuk egy-egy térképén keresztül. De e hatalmas tudós vajon milyen lehetett a hétköznapiokban? Erre a kérdésre a választ leginkább egyik közvetlen munkatársától és egyben barátjától tudhatjuk meg.

A kiváló magyar geológus és geográfus, lóci Lóczy Lajos 1849. november 4-én született Pozsonyban. A szabadságharc után családja visszatért a családi birtokra, az Arad melletti Ópálosra. Zürichi geológiai tanulmányai után első munkáit is ezen a vidéken végezte (részletesen erről a 2017/38-as és 2023/42-es Élet és Tudományban megjelent cikkekben írtunk). Még csak 28 éves volt, amikor részt vett gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai expedícióján. Itteni tudományos felismerései hozták el neki a világhírnevet (részletesen erről lásd a sorozatnak a lap 2017/50 számában megjelent cikket! – *A szerk.*).

Hazatérése után a Földtani Intézetbe került, ezen időszakban készült az a térképe is, amellyel most órá emlékezünk: *A m. kir. kincstár hladovai, radnai, solymosi és milovai erdőpagonyainak részletes földtani térképe*. A részletes, 1:28 800-as méretarányú térképet 1885-ben szerkesztette, a Földtani Intézet „megbízásából eszközölt felvételei alapján”. A térkép érdekessége, hogy a földrajzi északot jelző nyíl mellett egy iránytű tűje a mágneses északot mutatja. Ezen eltérés okáról és folyományáról a 2020/35 számban megjelent cikkben írtunk részletesen.

Lóczy e most ismertetett térképén színezéssel és vonalazással választotta el a különböző földtani képződményeket és jelezte azok rétegdőlését is (két, egymásra merőleges vonal, mellette egy szám, például 48°). Jelölte a kőfejtők helyét, a bányavájakat és a forrásokat is. A földrajzi nevek nagy részét románul, a legelők, szőlők és a pagonyok nevét általában magyarul tüntette fel (például Solymosi úrbérföldek, Radnai közlegelő, Solymosi és milovai pagony), de nem volt következetes, mert például a térkép délnyugati részén található, 372 méter magas Nagy határhegy magyarul szerepel.

Alig három év elteltével azonban otthagyta a Földtani Intézetet és székhelyét a Királyi József Műegyetemre tette át, ahol földtant tanított. Ebben az időben minden idejét a kínai monográfia anyagának feldolgozására szentelte, amely 1889-ben meg is jelent. Ugyanebben az évben Lóczyt meghívta a Budapesti Tudományegyetem az Egyetemes Földrajzi Tanszékére nyilvános rendes tanárnak, amit ő végül el is fogadott. Erről a lépéséről Cholnoky Jenő úgy írt, hogy az Lóczyra nézve „*alighanem végzetesen elhibázott*” volt. 20 évvel később Lóczy maga is így emlékezett vissza sorsának e döntő fordulatra: „*Választott szakom művelésében az a 20 év, amelyet az egyetem földrajzi tanszékén eltöltöttem, nagyon is korlátozott. Én nem vágyódtam az egyetemi földrajzi tanszékre, sőt rajta voltam, hogy a műegyetemen maradjak a földtan tanáraként. De oly nagy többséggel hívtak meg a bölcsészettudományi kar Hunfalvy János megüresedett földrajzi tanszékére, olyan erősen élémbe állítottak egy szép és jelentőséggel teli feladat teljesítése: a tudományos földrajz felvirágoztatása, hogy a kitüntető meghívást hajlammal ellenére hálával kellett elfogadnom.*”

Döntésében valószínűleg nagy szerepet játszott az, hogy saját tanszékén sokkal önállóbban, függetlenebbül működhetett. Kiváló geográfusiskolát teremtett, meghonosította a hazánkban akkor még új tudományágat, a természetföldrajzot. A magyar földrajztudományt a világ élvonalába emelte. Nem rendelkezett ékes előadói képességekkel, egyetemi előadásai inkább voltak csapongó gondolatmenetek, melyekből sokszor hiányzott a rendszeresség. Tanítványai nem is annyira az előadásain, mint inkább a megbeszéléseken és a kirándulásokon ismerték meg hatalmas tárgyi tudását és átfogó gondolatait. Világhírű kutatóvá érett tanítványok egész sora nőtt fel mellette, akikkel szinte egész Európát beutazta. Közülük legtöbben – valószínűleg professzoruk hatására – a geológiát választották hivatásul.

Lóczy nevét idehaza a gigantikus, 32 kötetben megjelent Balaton monográfia elkészítésének vezéralakjaként ismerik a legtöbben (részletesen erről a 2020/22 számban megjelent cikkben olvashatunk). Ebbe az időszakba repít vissza minket Cholnoky, aki tanára és egyben barátja halála után így írt visszaemlékezésében a Balaton-kutatás hétköznapjairól:

„Feledhetetlen szép esték voltak azok a csopaki nyaralóban. Egész napi fáradtságos munka, hajózás vagy gyaloglás után este együtt ültünk a verandán. A gyermekek már álmosak voltak. Lóczy a rossz világítás miatt már nem dolgozott, hanem végig feküdt heverő székén, mi fiatal tanítványai a diófa lombjai alól bámultuk a végignyuló Balatont, amint a Hold lassankint föl-emelkedett s csillogó aranyhidat vert a homályos vizen át. ...

A pihenés poétikus nyugalmában meg is feledkeztünk a jó csopaki borról, amely a malomkő-asztalon szép üvegcancsóban csillogta vissza a kivetődő lámpafényt. Mi, fiatalok belemerültünk a hangulat poézisébe... Egyszerre megszólal Lóczy: „Urak, holnap alighanem eső lesz, de az nem baj, azért megyünk a Tormahegyre, jó lesz mindent előkészíteni.” Persze nem mozdultunk, hisz olyan ritka a pihenésnek ilyen kellemes órája. De Lóczy úgy vélte, hogy jó lesz jó példával elüljárni s elkezdett az asztalán matatni, a székeket tologatni. Erre aztán felsőbb helyről leintették, hogy maradjon békességben.

A jó hangulat helyreállítására nekem kellett tréfával beleavatkoznom: „De ugyan Profeszszorom, ha fáradt és álmos vagy s félsz, hogy nem aluszod ki magadat, parancsolj lefeküdni, mi „fiatalok” nem vagyunk fáradtak s ezt a kis ébrenlétet kibírjuk.” Ez aztán elevenbe vágott! Hogy ő fáradtabb, mint mi! Olyan nincs! „Ugyan már, hogy gondolsz olyant! Hiszen csak titeket akarlak kimélni.” Azzal végigfeküdt ismét a heverő-széken s öt perc múlva jóízűen horkolt.”

Lóczy 1908-ig maradt az egyetemen, akkor nevezték ki a Földtani Intézet igazgatójává. Kadić Ottokár önéletrajzában így emlékezett vissza Lóczyra: *„Kedves, bájos öregurat kaptunk igazgatóul, aki alatt kellemes volt a szolgálat. Talán egyedüli hibája az volt, hogy túlságosan jó volt, mindenkinek kívánságát készséggel teljesítette. Ezt a készségét azután az öt körülrajongók alaposan ki is használták, néha olyan rendelkezéseket idéztek elő, amelyek mások rovására mentek, amiről neki azonban fogalma sem volt.”* A Földtani Intézet éléről 11 év elteltével vonult vissza csopaki kúriájába.

Magánélete sajnos nem indult felhőtlenül, sőt, csapások sora kísérte: ahogy hazatért Kínából, megnősült, de feleségét és rövidesen két kislányát, 3, illetve 5 éves korukban elveszítette, tüdővészben. Alig telt el a gyászév, újra megnősült, de első kisfia 1 éves korában meghalt. Élete utolsó három évtizedét végül feleségével, két fiával és lányával boldog családi létben töltötte budapesti otthonában, illetve csopaki nyaralójában. Cholnoky e boldog családi létbe is belecsöppent már igen korán:

„Megismerkedésünk után nemsokára itt Budapesten ki kellett mennem a lakására. Az Alsóerdősor-utcában laktak. Az előszobából az ember a szalonba nyitott, onnan balra nyílt az „öreg” dolgozószobája, jobbra az ebédlő, azontul a hálószoba. Amint az előszobából beléptem, csodálkozva láttam, hogy a dolgozószoba ajtaja is, meg az ebédlő ajtaja is be van hajtva, de a szalonon az egyik ajtótól a másikig szárogatókötél nyulik végig a padlón és szabályosan ide-oda jár, hosszában. Bámulva állok meg a látvány előtt. Ekkor kinyílik az ebédlőajtó s Lóczyné jelenik meg, elmosolyodva az én zavaromon. A kötél az ebédlőn is keresztül vonul a hálószobaajtóig, ott az ajtó szemöldökfájáról hinta csügg le s abban szundikál Lóczy két kis fiacskája, akkor még csak egy-két évesek s a kötél őket hintálja.

Benyitottam ezután a dolgozószobába s ott láttam ülni a mestert, szemben az ajtóval, kis divánon. Előtte dohányzóasztal, tele mindenféle holmival, indiai szivar és dohánytartó dobozok, khinai porcellánfigurák, könyvek, kalap, mansetta és műszertok s mindezeknek tetején egészen diskordansan egy fogás írópapiros, ezen írja az ázsiai utazás tudományos eredményeit. A tintatartó a földön s a mester keresztbe vetett lábára van kötve a rejtelmes kötél s leirhatatlan flegmával és utánozhatatlan igénytelenséggel himbálja lábát, mártja a tollat s ir nehéz, vastag, kusza betűket a gyürt papirosra, temérdek törléssel, malaccal, olvashatatlan beszúrásokkal. És mégis remekmű lesz belőle!”

Babinszki Edit

(Megjelent az Élet és Tudomány 2024/46. számában.)